

О. І. АНДРУХІВ

Олег Ігорович Андрухів, викладач Прикарпатського юридичного інституту Львівського державного університету внутрішніх справ

**РЕПРЕСІЇ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ В 1939–1941 РОКАХ
(ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)**

Процес національного відродження, державотворення України ставить перед вітчизняним суспільством цілу низку актуальних завдань, які потребують належного наукового аналізу. Серед історико-правових проблем, які вимагають переосмислення з новітніх позицій, є питання репресій під час встановлення і функціонування радянського режиму в Західній Україні у 1939–1941 рр.

Необхідність глибокого вивчення даної проблеми диктується тим, що протягом десятиліть радянської влади в наукових дослідженнях тенденційно висвітлювались події та явища, які в той час відбувалися в Західній Україні. У публікаціях спостерігався відхід від наукових принципів, перекручення фактів. Автори оминали проблему легітимності встановлення радянського режиму в Західній Україні, участі місцевого населення у цьому процесі, однобоко висвітлювали роль зовнішніх сил, а репресії подавалися як боротьба з «ворогами народу». Тому особливо актуальною є потреба глибокого переосмислення історії репресій в умовах встановлення і функціонування радянської влади на анексованих західноукраїнських землях на основі нових фактів і документів.

У сучасний період означена проблематика становить предмет зацікавленості представників різних суспільних наук: правознавців, істориків, політологів. Зокрема, потрібно відзначити праці таких вітчизняних і зарубіжних учених, як І. Білас, В. Бонусяк, М. Бугай, В. Баран, Т. Вронська, В. Гончаренко, О. Горланова, В. Кульчицький, В. Ковалюк, С. Кондратюк, О. Луцький, Я. Малик, П. Рабінович, А. Рогожин, В. Тацій, Б. Тищик та ін. Між тим, значна частина питань, пов'язаних із встановленням і функціонуванням радянського режиму в Західній Україні у 1939 – 1941 рр., ще залишається малодослідженою. На особливу увагу потребує аналіз політичних і правових аспектів масових репресій у формі виселень різних категорій «ворогів народу».

Метою дослідження є поглиблення історико-правових знань стосовно сутності, змісту та особливостей процесу репресій у формі виселень у Західній Україні в 1939–1941 рр.

Становлення кримінально-виконавчої системи в Західній Україні фактично започаткувала директива НКВС СРСР № 720 «Про організацію роботи у звільнених районах західних областей України і Білорусії» від 15 вересня 1939 р., тобто за два дні до початку анексії Червоною армією західноукраїнських земель. У ній, зокрема, крім низки інших завдань, наказувалося оперативному-чекістським групам (ОЧГ) «в тісному контакті з військовим командуванням і під керівництвом тимчасових управлінь» арештувати «найбільш реакційних» представників польської адміністрації, активних членів українських та польських громадсько-політичних об'єднань, а в захоплених польських тюрмах «організувати нову тюремну адміністрацію із надійних людей на чолі з одним із співробітників НКВС» та забезпечити «суворий режим утримання арештованих»¹. У відповідності до «Положення про тюрми НКВС СРСР для осіб, які перебувають під слідством» від 28 липня 1939 р., всі колишні тюрми польського режиму стали фактично слідчими ізоляторами². Зокрема, уже станом на 1 жовтня 1939 р. у Західній Україні ОЧГ було арештовано 3914 осіб – поміщиків, промисловців, польських офіцерів, поліцейських керівників різних «контрреволюційних» партій тощо³.

11 жовтня 1939 р. НКВС СРСР видав наказ «Про запровадження єдиної системи оперативного обліку антирадянських елементів, виявлених агентурною розробкою», яким визначалося 18 груп «антирадянських елементів» за їх соціальною, політичною, релігійною приналежністю, які «в силу свого соціального і політичного минулого, національно-шовіністичних настроїв, релігійних переконань, моральної і політичної обмеженості» могли бути використані «закордонними розвідками і контрреволюційними центрами з антирадянською метою»⁴. Всі вони підпадали під статті 54 (контрреволюційні злочини) та 56 (злочини проти порядку управління) КК УРСР редакції 1927 р. з подальшими змінами і доповненнями⁵.

Після офіційного створення наказом НКВС СРСР від 6 листопада 1939 р. у західних областях управлінь НКВС та Робітничо-селянської міліції⁶, виявленням й арештами «антирадянських елементів» займалися відповідні відділи НКВС (кримінального розшуку, боротьби з розкраданням соціалістичної власності, державної безпеки), а також дорожньо-транспортні відділи НКВС Львівської залізниці та Особливі відділи державної безпеки НКВС Київського особливого військового округу.

На кінець грудня 1939 р. у західних областях було арештовано 11559 осіб, з яких 10331 особа – вперше за звинуваченнями в причетності до «контрреволюційних злочинів»⁷.

Одночасно з арештами наприкінці жовтня розпочався процес складання списків для виселення сімей польських осадників та лісників. До цієї категорії належало понад 77 тис. колишніх польських військових у відставці, які переселилися з Польщі в 20 – 30-х рр. ХХ ст. у прикордонні з УРСР регіони, де отримали понад 600 тис. га землі⁸. Вони вважалися кремлівським керівництвом «п'ятою колоною».

На початок грудня було взято на облік 9436 сімей польських осадників і лісників, яких у листі до Й. Сталіна від 2 грудня 1939 р. нарком НКВС СРСР Л. Берія пропонував виселити у віддалені регіони СРСР⁹.

Політбюро ЦК ВКП(б) та РНК СРСР підтримали ініціативу, а 5 грудня РНК СРСР ухвалила постанову про висилку осадників із Західної України та Західної Білорусії, з подальшим використання їхньої праці на підприємствах Наркомлісу СРСР. У наступних постановках Політбюро ЦК ВКП(б) від 21 і 28 грудня та РНК СРСР від 22 і 29 грудня 1939 р. йшлося про використання майна осадників, виселених із цих територій, а також внесено доповнення про виселення сімей «сторожів охорони лісу», тобто лісників. Зокрема, було затверджено три документи НКВС СРСР, які стали нормативною базою і «керівництвом до дії» не лише при виселенні осадників, а й проведенні послідовних вселенських акцій. Це були «Інструкція про порядок переселення осадників із західних областей УРСР і БРСР», «Положення про спецселища і трудове влаштування осадників, які виселяються із західних областей УРСР і БРСР» і «Штати селищних і районних комендатур НКВС». А 17 січня 1940 р. заступником наркома НКВС СРСР В.Чернишовим була затверджена розроблена Головним управлінням конвойних військ НКВС СРСР «Інструкція начальникам ешелонів під час супроводу спецпереселенців-осадників»¹⁰.

Оскільки висилка осадників проводилася на території західних областей, то до цієї акції активно включилося й республіканське керівництво та силові структури. Зокрема, політбюро ЦК КП(б)У 19 січня 1940 р. ухвалило спеціальне рішення, у якому відзначалося, що у відповідності до постанови РНК СРСР висилці підлягають на загальних підставах не лише осадники польської національності, а й родини осадників та лісової сторожі – українці, які на момент обліку мали у володінні 3 – 4 морги землі (1 морг = 0,4 га) і «користувалися всіма перевагами польської держави». Відповідно, кількість сімей, які підлягали виселенню із 9436, запропонованих Л. Берією в грудні 1939 р., зросла до 17807 (95193 особи) станом на 25 січня 1940 р. Зокрема, із Станіславської області планувалося виселити 1837 сімей (9468 осіб), Тернопільської – 6289 сімей (32967 осіб), Львівської – 4252 сім'ї (23316 осіб), а решта – з інших західних областей¹¹.

Акція з їх виселення відбулася 10 – 14 лютого 1940 р., під час якої було депортовано в східні регіони СРСР 17206 сімей у складі 89062 особи¹². Таким чином, лише 601 сім'ї вдалося уникнути виселення з різних причин.

За національним складом значну більшість осадників становили поляки (83%), українців серед них було 9 %, а білорусів – 8 %¹³.

2 березня 1940 р. політбюро ЦК ВКП(б) ухвалило постанову, в п. 2 якої від органів НКВС СРСР вимагалось: «а) до 15 квітня ц. р. провести виселення в райони Казахської РСР терміном на 10 років всіх сімей репресованих і які знаходяться в таборах для військовополонених колишніх офіцерів польської армії, поліцейських, тюремників, жандармів, розвідників, колишніх поміщиків, фабрикантів і великих чиновників колишнього польського державного апарату, в кількості 22–25 тисяч сімей;

б) найбільш злісних із числа членів сімей, які підлягають висилці, стосовно яких органи НКВС володіють матеріалами про їх антирадянську діяльність у минулому чи тепер, застосовувати арешт з подальшим оформленням їх справ для розгляду на Особливій нараді при НКВС СРСР;

в) виселити всіх повій, які були зареєстровані в органах колишньої польської поліції і нині продовжують займатися проституцією».

На розроблення плану з виселення керівництву НКВС СРСР, УРСР та БРСР відводилося двадцять днів¹⁴.

Аналогічну за змістом постанову ухвалила 2 березня 1940 р. і РНК УРСР, в яку до переліку осіб було включено і членів колишніх українських громадсько-політичних об'єднань, а також господарів, які мали у власності земельні наділи: у приміській зоні – 5 га, у сільській місцевості – 7 га, у гірській місцевості – 10 га¹⁵.

Включаючи до списку ці селянські господарства, республіканське керівництво переслідувало ту ж саму мету, що й з осадниками – ізолювати селян-власників напередодні проведення кампанії з колективізації.

На підставі постанови політбюро ЦК ВКП(б) від 5 березня 1940 р. в тюрмах і таборах було розстріляно 7305 осіб з категорії «колишніх»¹⁶. А вже 7 березня, за підписом Берії, наркомом НКВС УРСР і БРСР, було направлено дві директиви за №№ 892/Б і 895/Б. У першій йшлося про порядок висилки членів сімей репресованих. Також наказувалося «негайно приступити і до 30 березня закінчити складання за відповідною формою облік членів сімей репресованих. У примітці відзначалося, що під «членами сім'ї» вважаються: дружина, діти, а також батьки, брати і сестри, у тому випадку, якщо вони проживали разом із сім'єю арештованого чи військовополоненого. У другій директиві йшлося про виселення повій¹⁷.

10 квітня 1940 р. РНК СРСР затвердила підготовлені НКВС СРСР директиви з порядку висилки, а саме: 1) у заслання на 10 років у Казахську РСР – членів сімей колишніх польських офіцерів, поліцейських, жандармів, тюремників, гласних і таємних агентів поліції, поміщиків, фабрикантів та чиновників, які перебували у таборах або отримали ВМП; 2) на спецпоселення у північні райони СРСР – сім'ї біженців, з подальшим їх працевлаштуванням на підприємствах Наркомлісу; 3) у заслання на 5 років у Казахську та Узбецьку РСР – повій¹⁸.

Операція з висилки членів сімей репресованих «ворогів народу» була проведена у ніч на 13 квітня 1940 р. У 51 ешелоні до Казахської РСР було відправлено майже 61 тис. осіб¹⁹. Більшість із виселених становили жінки, малолітні діти та люди похилого віку, у тому числі й чимало українців із змішаних шлюбів. Всі вони мали статус адміністративно засланих на 10 років для проживання у визначених адміністративних

районах серед місцевого населення, але без права змінювати місце «прописки» без дозволу місцевих органів НКВС. Їхній статус визначав спеціальний штамп у паспорті чи тимчасовому посвідченні. Щодо повій, то було вислано до тисячі осіб.

Наприкінці червня розпочалася третя акція з виселення так званих біженців. Ними вважалися особи, які з початком Другої світової війни мігрували у східні райони Польщі до кордону з УРСР, сподіваючись на допомогу та захист Червоної армії. Більшість із них становило єврейське населення, яке намагалося уникнути репресій з боку нацистського окупаційного режиму. Крім євреїв, у Галичину з етнічної Польщі прибуло також і чимало поляків. Після підписання між СРСР і Німеччиною 28 вересня 1939 р. договору «Про дружбу і кордон» та за домовленістю з нацистським урядом, було дозволено біженцям подавати заяви на виїзд до Німеччини²⁰. Хто ж не бажав виїжджати, мали зареєструватися у місцевих органах влади як радянські громадяни. З цією метою РНК СРСР ухвалила 30 грудня 1939 р. постанову про проведення органами НКВС з 15 лютого до 15 травня 1940 р. паспортизації в західних областях. У першу чергу вона мала пройти в містах, селищах, районних центрах та залізничних станціях²¹.

Згідно п. 5 спільної постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 2 березня 1940 р. біженці, які не отримали паспорти, а також яким було відмовлено у виїзді до Німеччини підлягали виселенню в північні райони Радянського Союзу. Тут зазначимо, що правом на виїзд до Німеччини скористалися лише 30062 сім'ї в складі 65899 осіб²², а паспорти станом на 15 травня 1940 р. отримали 1160291 особа і 8469 осіб – тимчасові посвідчення²³.

Операція з висилки біженців розпочалася у ніч на 29 червня. До її проведення було залучено майже весь особовий склад місцевих органів НКВС та внутрішніх військ, а також 2200 оперативних працівників міліції, направлених до Львова з інших областей УРСР. Всього, за даними НКВС УРСР, станом на 2 липня 1941 р. із шести західних областей було вислано 37532 сімей, в складі 83207 осіб та 19476 одиниць²⁴. За національним складом 84 % біженців становили євреї, 11 % – поляки, 2 % – українці, решта – інші національності²⁵.

Проведення впродовж п'яти місяців 1940 р. трьох масових акцій з висилки сімей «ворожих елементів», породжувало панічний страх серед місцевого населення. За спогадами очевидця, «ніхто не мав спокою ні вдень, ні вночі, бо завжди тривожить вас думка як не про арештування, то про вивіз на Сибір, над Біле море, чи на Камчатку. Арештування і вивіз різнилися лише тим, що перше кінчається скорішою смертю, а другий – смертю повільною, довшою, конанням серед холоду і цілковитого голоду»²⁶.

Після п'ятимісячної перерви, у грудні 1940 р., розпочалася підготовка до чергової – четвертої акції з виселення, спрямованої головним чином проти сімей «націоналістів» та «зрадників батьківщини». Зокрема, в листі до Й. Сталіна від 4 грудня 1940 р. Л. Берія висловлював свою стурбованість з приводу зростання кількості випадків нелегального переходу кордону не лише в західних областях УРСР і БРСР, а й в країнах Прибалтики та Молдавської РСР²⁷. Не вдаючись до аналізу причин цих масових переходів, Берія пропонував боротися з цим явищем через запровадження кримінальної відповідальності для членів родин не лише військових, як це передбачалося статтями 58^{1а-1г} КК РРФСР та 54^{1а-1г} КК УРСР, а й для цивільних осіб, які втекли за кордон. На нашу думку, підставами для такої пропозиції Л. Берії стали невдалі спроби Революційного проводу ОУН (б), підняти в 1940 р. антирадянське повстання в західних областях УРСР, що змусило багатьох членів Організації утікати від можливих репресій за кордон²⁸. Зокрема, у вересні – жовтні 1940 р. у Станіславській області було арештовано 97 членів ОУН, у Ровенській – 85, у Львівській – 107 осіб²⁹. А всього в 1940 р. у західних областях УРСР, за даними НКВС УРСР, було арештовано 4657 «українських націоналістів»³⁰.

Ініціативу Л. Берії було підтримано і 7 грудня 1940 р. ЦК ВКП(б) ухвалив проект постанови з цього питання, але без внесення змін до ст. 54 КК УРСР та ст. 58 КК РРФСР стосовно сімей «зрадників батьківщини» з цивільних осіб. Міру покарання для цієї категорії осіб визначала Особлива нарада у вигляді висилки у заслання терміном від 3 до 5 років. Зокрема, 10 грудня НКВС СРСР підготував інструкцію «Про порядок вислання у віддалені північні райони СРСР членів сімей зрадників батьківщини, які втекли або здійснили переліт за кордон». У постанові відзначалося, що кримінальній відповідальності підлягають усі повнолітні члени родин засуджених оунівців, а також активних повстанців, як уже арештованих, так і вбитих під час збройних сутичок під час оперативно-військових операцій, а також тих осіб, які втекли за кордон» і підлягають засланням «у віддалені північні райони СРСР на термін від 3 до 5 років... Майно виселених підлягає конфіскації. Рішення про виселення членів сімей зрадників батьківщини приймає Особлива нарада при НКВС СРСР. Неповнолітні члени сім'ї зрадника батьківщини ідуть разом зі своїми рідними»³¹.

14 травня 1941 р. ЦК ВКП(б) і РНК СРСР ухвалили спільну постанову «Про вилучення [членів] контрреволюційних організацій у західних областях УРСР», а 16 травня – «Про виселення ворожого елемента з республік Прибалтики, Західної України і Західної Білорусії, Молдавії». У першій, зокрема, наказувалося органам НКВС і НКДБ «арештувати і направити на заслання на поселення у віддалені райони Радянського Союзу терміном на 20 років з конфіскацією майна: а) членів сімей учасників контрреволюційних організацій, голови яких перейшли на нелегальне становище і переховуються від органів влади; б) членів сімей учасників згаданих контрреволюційних націоналістичних організацій, голови яких засуджені до ВМП». Крім того, силові структури мали посилити агентурно-оперативну роботу, а також направити на допомогу західним областям досвідчених оперативних працівників з інших обласних УНКВС–УНКДБ УРСР для «швидкого виявлення, переслідування і вилучення учасників бандгруп». А в найбільш «вражених бандитизмом районах» наказувалося розмістити підрозділи військ НКВС³².

На виконання постанов НКВС СРСР видав 16 травня 1941 р. директиву «Про виселення соціально-ворожих елементів із республік Прибалтики, Західної України і Західної Білорусії і Молдавії», згідно з якою виселенню підлягали такі категорії: «1) учасники контрреволюційних партій і антирадянських націоналістичних організацій; 2) колишні жандарми, охоронці, керівний склад поліції, тюрем, а також рядові поліцейські і тюремники при наявності компрометуючих документів; 3) поміщики, заможні торговці, фабриканти і чиновники буржуазних державних апаратів; 4) колишні офіцери і білогвардійці, у тому числі офіцери царської армії і офіцери, які служили в територіальних корпусах Червоної Армії (створених із частин і з'єднань колишніх національних армій незалежних держав Литви, Латвії та Естонії після їх включення до складу СРСР); 5) злочинці; 6) повії, зареєстровані в поліції, і які продовжували займатися попередньою діяльністю; 7) члени сімей осіб, названих у пунктах 1 – 4; 8) члени сімей учасників контрреволюційних націоналістичних організацій, голови яких засуджені до вищої міри покарання, або які переховуються і перейшли на нелегальне становище; 9) утікачі з колишньої Польщі і які відмовилися приймати радянське громадянство; 10) особи, які прибули з Німеччини як репатріанти, а також німці, зареєстровані на виїзд і які відмовилися виїхати до Німеччини»³³.

Для проведення виселень у західних областях УРСР і БРСР, а також на території країн Прибалтики й Молдавської РСР було визначено конкретні дати. Зокрема, для Західної України – 22 травня. Як відзначалося з цього приводу в наказі НКДБ СРСР «Орієнтировка про організації українських націоналістів (УВО-ОУН-ОУНСД)» від 28 серпня 1944 р., «наприкінці травня 1941 р. органами НКВС СРСР була проведена операція з вилучення сімей нелегалів-оунівців, як пособницької бази українських націоналістів, і переселенню їх у віддалені райони Союзу»³⁴.

Слід зазначити, що стосовно загальної кількості висланих у заслання осіб під час цієї останньої передвійної акції, то в науковій літературі фігурують різні дані – від 9595 осіб³⁵ до 11476 осіб, у тому числі: з Тернопільської області 2216 осіб, із Львівської – 2216, з Волинської – 2079, Дрогобицької – 1562, Станіславської – 1533, Ровенської – 984 і Чернівецької – 229 осіб³⁶.

Загалом, за різними підрахунками, під час цих чотирьох масових акцій (лютий, квітень, червень 1940 р. і травень 1941 р.) із західних областей УРСР було вислано понад 78 тис. сімей «ворогів народу», в складі понад 240 тис. осіб.

З наведеного вище можна зробити наступні висновки.

1. Утвердження тоталітарного режиму в Західній Україні супроводжувалося масовими репресіями (звільненням з роботи, ув'язненням, депортаціями, фізичним знищенням тощо), які зачепили всі соціальні і національні групи населення. Репресії проводилися на основі постанов вищих союзних та республіканських радянсько-партійних органів влади та НКВС.

2. Як метод політичного переслідування та адміністративного покарання широко використовувалися депортації – виселення без правових на це підстав, які проводив позасудовий орган – Особлива нарада. Депортації проводилися у трьох формах: вислання на спецпоселення, вислання у виправно-трудова табори, виселення у заслання в спеціально визначені адміністративні райони. Депортації водночас були і своєрідною формою родинного заручництва, оскільки за злочини, скоєні так званими «націоналістами», «зрадниками батьківщини», доводилося відповідати і членам їх сімей, зокрема й неповнолітнім дітям.

3. Між депортаціями 1940 р. і травня 1941 р. були певні особливості та відмінності. Якщо в 1940 р. основна маса висланих із західних областей УРСР під час першої акції (лютий) і третьої (червень) за соціальним статусом була однорідною (осадники і біженці), яких помістили в «робітничих селищах», а висланих під час другої акції (квітень) в адміністративному порядку членів сімей репресованих «ворогів народу» та повій – у спеціально визначених районах Казахської та Узбецької РСР, то виселення в травні 1941 р. було незначним (порівняно з попередніми) за кількістю, але більш різноманітним за соціальним походженням «антирадянських елементів», а також більш тривалишим щодо терміну заслання та позбавлення громадянських прав.

¹ Михайленко П. П., Кондратьєв Я. Ю. Історія міліції України у документах і матеріалах: У 3-х т. / П. П. Михайленко, Я. Ю. Кондратьєв. – К.: Генеза, 1999. – Т. 2: 1926–1945. – С. 163.

² Архів Управління Міністерства внутрішніх справ України в Івано-Франківській області (далі – АУМВСІФО). Приказ НКВД СРСР «Положение о тюрьмах НКВД СРСР для содержания подследственных» от 28 июля 1939 г. // Накази, директиви, розпорядження НКВС СРСР за 1939 р. Колекція документів. – Т. 1.

³ Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відп. ред. проф. Микола Кугутяк. – Том 2. – Книга 1 (1939 – 1945). – Івано-Франківськ: КПФ «ЛІК», 2009. – С. 23.

⁴ АУМВСІФО. Приказ НКВД СРСР № 001225 «О введении единой системы оперативного учета антисоветских элементов, выявляемых агентурной разработкой» от 11 октября 1939 года // Накази, директиви, розпорядження НКВС СРСР за 1939 р. Колекція документів. – Т. 1.

⁵ Уголовный Кодекс УССР. – М.: Юридическое издательство НКЮ СССР, 1942. – 104 с.

⁶ АУМВСІФО. Приказ НКВД СРСР № 001359 «Об организации органов НКВД Западной Украины» от 6 ноября 1939 года // Накази, директиви, розпорядження НКВС СРСР за 1939 рік. Колекція документів. – Т. 1.

⁷ Горланов О. А., Рогинский А. Б. Об арестах в западных областях Белоруссии и Украины / О. А. Горланов, А. Б. Рогинский [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.memo.ru/history/Polacy/GORROG_C.htm. – Відкритий екран

⁸ Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917 – 1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. / І. Г. Білас. – К.: Либідь-Військо України, 1994. – Кн. 1. – С. 138.

⁹ Лубянка: Сталин и НКВД – НКГБ – ГУКР «Смерш», 1939 – март 1946 / Сост. В. Н. Хаустов, В. П. Наумов, Н. С. Плотникова. – Москва: Междунар. Фонд «Демократия»; Материк (Ярославль: Ярославский полиграфкомбинат), 2006. – С. 138–139.

¹⁰ Гурьянов А. Э. Польские спецпереселенцы в СССР в 1940–1941 гг. / А. Э. Гурьянов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.memo.ru/history/Polacy/g_1.htm. – Відкритий екран.

¹¹ Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. – Т. 1. – С. 139, 142.

¹² Там само. – С. 153–154.

¹³ Гурьянов А. Э. Польские спецпереселенцы...

¹⁴ Баран В., Токарський В. В. Україна: західні землі: 1939–1941 рр. / В. І. Баран, В. В. Токарський. – Львів: Ін.-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. – С. 363–364.

¹⁵ Вронська Т. В. Заручники тоталітарного режиму: репресії проти родин «ворогів народу» в Україні 1917 – 1953 рр.) / Т. В. Вронська. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009. – С. 255–256.

¹⁶ Горланов О. А., Рогинский А. Б. Об арестах в западных областях Белоруссии и Украины...

¹⁷ Баран В., Токарський В. В. Україна: західні землі.. – С. 369.

¹⁸ Гурьянов А. Э. Польские спецпереселенцы в СССР...

¹⁹ Втрати населення в Західній Україні у 1939 – 1941 рр. // «Україна–Польща: важкі питання. Матеріали V Міжнародного семінару істориків «Українсько-польські відносини у роках Другої світової війни», Луцьк, 27 – 29 квітня 1999 р. / Світовий союз воїнів Армії Крайової. Об'єднання українців Польщі. – Варшава: Turysa, 2001. – Т. 5. – С. 142.

²⁰ ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 7308. – Арк. 3–4.

²¹ АУМВСІФО. Приказ начальника УРКМ НКВД УССР № 1980635 «О проведении подготовительной работы по паспортизации западных областей Украины» от 29 января 1940 года // Накази, розпорядження по УНКВС Станіславської області за 1939 р. Том 1. Колекція документів.

²² Дугин А. Н. Спецпоселения / А. Н. Дугин / Сб.: Полиция и милиция России: очерки истории. – М.: Высшая юридическая заочная школа, 1993. – С. 81.

²³ Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні... – С. 123.

²⁴ Там само. – С. 156.

²⁵ Гурьянов А. Э. Польские спецпереселенцы в СССР...

²⁶ Славич Р. Тюремна культура в СРСР / Р.Славич // Українське слово. – 1941. – 26 липня.

²⁷ Лубянка: Сталин и НКВД – НКГБ – ГУКР... – С. 202.

²⁸ АУМВСІФО. Приказ НКГБ СССР «Ориентировка об организациях украинских националистов (УВО – ОУН – ОУНСД)» от 28 августа 1944 года // Накази, директиви, розпорядження НКДБ СРСР за 1944 рік. Колекція документів.

²⁹ Веденеев Д. В., Биструхін Г. С. Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА. 1920 – 1945 / Д. В. Веденеев, Г. С. Биструхін. – К.: Генеза, 2006. – С. 145–146.

³⁰ Український національно-визвольний рух на Прикарпатті... – С. 117.

³¹ АУМВСІФО. Приказ НКВД СССР «О порядке ссылки в отдалённые северные районы СССР членов семей изменников Родины, совершивших побег или перелёт за границу» от 10 декабря 1940 года // Накази, директиви, розпорядження НКВС СРСР за 1940 рік. Колекція документів

³² Баран В., Токарський В. В. Україна: західні землі... – С. 405–406.

³³ Гурьянов А. Э. Масштабы депортации населения в глубь СССР в мае-июне 1941 г. / А. Э. Гурьянов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.memo.ru/history/Polacy/g_2.htm. – Відкритий екран.

³⁴ АУМВСІФО. Приказ НКГБ СССР «Ориентировка об организациях украинских националистов (УВО – ОУН – ОУНСД)» от 28 августа 1944 года...

³⁵ Гурьянов А. Э. Масштабы депортации населения в глубь СССР...

³⁶ Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне: Сб. документов / Акад. Федерал. службы контрразведки Рос. Федерации; [Редкол.: С. В. Степашин и др.]. – М.: АО «Кн. и бизнес», 1995. – Т. 1: Накануне. Книга вторая (1 января – 21 июня 1941 г.). – С. 154.

Резюме

У статті розглядаються причини, механізми, етапи, правові основи та масштаби репресій більшовицького режиму проти «ворогів народу» на території західних областей України в 1939 – 1941 рр.

Ключові слова: більшовицький режим, західні області, населення, репресії, спецвселення.

Резюме

У статті розглядаються причини, механізми, етапи, правові основи та масштаби репресій більшовицького режиму проти «ворогів народу» на території західних областей України в 1939–1941 рр.

Ключевые слова: большевистский режим, западные области, население, репрессии, спецвселення.

Summary

The article deals with the reasons, mechanisms, stages, legal basement and scales of repressions of the “bol’shevik” regime against the so-called «enemies of people» on territory of western regions of Ukraine in 1939 – 1941.

Key words: bol’shevik regime, western regions, populations, repressions, special evictions.

Отримано 11.11.2011